

УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ФОРСУВАННЯ ДНІПРА

Денисенко О.А.,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

навчально-наукового інституту права та психології Національної академії

внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

Важливу роль у формуванні колективної пам'яті - однієї з центральних засад національної самобутності, збереженні культурного надбання кожного народу, його власних етнокультурних традицій відіграють нерухомі пам'ятки, зокрема пам'ятки воєнної історії, які у більшості своїй є реальними свідками, символами споконвічного прагнення до свободи і незалежності, мужності і звитяги, горя і страждань минулих поколінь. Вони дозволяють ідентифікувати себе з минулим України, створити завдяки реконструкції подій образ минулого в усій його різноспрямованій динаміці, усвідомити і краще зрозуміти хід історичного процесу.

По закінченні Курської битви в кінці серпня 1943 р. радянські війська вийшли до Дніпра на 750-кілометровому фронті. Настав час кульмінаційного моменту битви за Україну. На значній відстані під безперервним вогнем артилерії та ударами авіації проводилося форсування Дніпра - однієї з найбільших річок Європи. Дніпровська переправа, небувала за масштабами, була ще й безпрецедентною за грубими прорахунками, а відтак і за людськими втратами, що їх зазнали радянські війська. Слід зазначити, що події війни протягом багатьох років висвітлювалися певною мірою однобічно, деякі трагічні сторінки війни під тиском політичної кон'юнктури вчені оминали. До таких

сторінок відносяться події початкового періоду війни, тема окупації, операція радянських військ по форсуванню Дніпра і визволенню столиці України восени 1943 р., під час якої загальні втрати радянських військ становили 417 тис. чоловік [1, с. 95,96,98].

Чим більше часу віддаляє нас від подій Великої вітчизняної війни Радянського Союзу 1941-1945 рр., тим вагомішим стає подвиг багатонаціонального народу СРСР, у тому числі українського. Аналізувати і піддавати критиці дії професійних військових через 68 років невдячна справа, але ми не ставимо це за мету. Як зазначають дослідники воєнної історії, серед причин колосальних втрат були і прорахунки командування по створенню плацдармів для наступу на Київ. Пропозиції командуючого Центральним фронтом К.Рокосовського наступати на Київ із тих плацдармів, які у вересні 1943 р. створили його війська в районі сіл Ново-Петрівці, Лютежа й Вишгорода, були відхилені.

Вирішальним чинником битви за Дніпро й визволення всієї України був героїзм радянських воїнів. Як відомо, лише за успішне форсування Дніпра та виявлені при цьому героїзм, мужність і високу майстерність, понад дві з половиною тисяч солдатів, сержантів, офіцерів і генералів були удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

Успішне проведення операції з Лютезького плацдарму відіграло вирішальну роль у Київській наступальній операції, яка за наказом Сталіна мала завершитися 5-6 листопада визволенням столиці України. 55-ти воїнським з'єднанням і частинам було присвоєне найменування Київських, 119 вулиць і площ міста названо в пам'ять воєнних подій і воїнів-захисників і визволителів. Понад півтори тисячі пам'яток увічнюють події Великої вітчизняної війни у Києві, у тому числі 419 пам'ятників, обелісків, монументів - про полеглих радянських воїнів.

У місті Дніпропетровську (вул. Набережна, парк Леніна) пам'ять про форсування Дніпра воїнами 152-ї стрілецької дивізії увічнюють пам'ятні знаки на місці зведення переправи через Дніпро і висадки розвідувальної групи. У 1968 р. на околиці Запоріжжя, на місці форсування Дніпра у жовтні-листопаді 1943 р.

воїнами 3-го Українського фронту було споруджено величний монумент у вигляді вертикального пілона і горизонтальної плити, що імітує пліт, на якому встановлена скульптура воїна [2, с.106, 192].

У 1985 р. відбулося урочисте відкриття монумента на честь подвигів радянських воїнів у боях при форсуванні Дніпра на Букринському плацдармі, в районі с. Балико-Щучинка (Кагарлицький р-н, Київська обл.). Автори монументу - скульптор В.Зноба, архітектор А.Захаров. На відзнаку світлої пам'яті земляків, які воювали на фронтах і не повернулися до рідних домівок, споруджено меморіали, встановлені стели та скульптурні пам'ятники у Тетієві, Фастові, Миронівці, Вишгороді, Яготині, Білій Церкві, Василькові та інших містах і селах Київщини.

У кожному населеному пункті - братські могили і пам'ятні знаки на честь воїнів-визволителів, спорудження яких розпочалося ще в ході війни. Після закінчення бойових дій у воїнських підрозділах, партизанських з'єднаннях видавались накази щодо поховання загиблих і увічнення їхньої пам'яті. Протягом 1944-45 рр. були споруджені пам'ятники на братських могилах воїнів-визволителів на висоті Гостра могила у Ворошиловграді, Керчі, Макіївці, Мукачеві, Нижньодніпровську, Ужгороді, Харкові, Хусті та багатьох інших містах і населених пунктах України [3, с.393].

У 1944 р. було створено проект пам'ятника на честь визволення Києва від нацистських загарбників. Цей проект і пояснювальна записка були надіслані М. Хрущову, який на той час очолював республіканську партійну організацію і був головою Ради Народних Комісарів УРСР. 14 листопада 1944 р. на нараді обговорювались два проекти пам'ятника, автором яких був архітектор О. Власов. Розглянувши проекти пам'ятників, учасники наради висловили свої зауваження, а також пропозиції щодо увічнення всіх визначних подій Великої Вітчизняної війни і спорудження монументів на честь воїнів-визволителів не лише в Києві, а в інших містах: Корсуні-Шевченківському, Харкові, Житомирі, Кам'янці-Подільському, Львові, Нікополі, Кривому Розі, на р. Міус [4, с. 66.].

Першим кроком у реалізації цих ідей стала урядова постанова від 20 березня 1945 р. «Про створення музею-заповідника «Поле битви за Київ», який

споруджувався на місці командного пункту 1-го Українського фронту в с. Нові Петрівці (Київська область). Відкриття Музею-заповідника «Битва за Київ в 1943 р.» відбулося в 1958 р. (архітектори А. Мілецький, В.Бакланов, скульптор І. Першудчев, рек.1993 р., архітектор М. Феценко). Архітектурно-скульптурна композиція, споруджена на високому кургані, увінчана скульптурою воїна, що символізує переможний наступ Радянської армії. В цоколі гранітного постаменту - експозиція музею, на мармурових пілонах - найменування військових з'єднань і частин, удостоєних звання Київських, а також нагороджених орденами за визволення столиці України.

З метою увічнення подій 1943 р., подвигів воїнів 1-го Українського фронту, частина території Вишгородського району (6 га) була оголошена державним заповідником, в якому зберігаються польові оборонні споруди - бліндажі, командні і спостережні пункти. В центрі с. Нові Петрівці у 1980 р. відкрито діораму «Битва за Київ. Лютезький плацдарм.1943 р.», яка відтворює події 1943 р.

У 1995 р. комплекс отримав статус Державного музею-заповідника. Експозиція музею і діорама розмістилися в новозбудованому приміщенні в центрі села поруч із каплицею в пам'ять полеглих у війні. Це був один із перших меморіальних комплексів, який об'єднував музей, оборонні споруди, пам'ятні місця боїв, розташування командних пунктів. Подібні комплекси згодом були створені у Севастополі, Харкові, Тернополі, Корсунь-Шевченківському та в інших містах.

У другій половині 60-х років в Україні розгорнулися роботи по спорудженню обелісків у містах-героях - Києві, Керчі, Одесі і Севастополі.

10 березня 1966 р. Рада Міністрів Української РСР прийняла постанову «Про спорудження обеліска в місті-герої Києві», у квітні був оголошений конкурс на проект обеліска Слави. 40-метровий обеліск на честь міста-героя Києва був збудований на площі Перемоги. У кожному місті або селищі є священні місця, до яких ніколи не припиняється потік людей, які в скорботному мовчанні приходять вшанувати пам'ять полеглих у війні. Таким священним місцем у Києві є парк Вічної Слави, де знаходиться могила невідомого солдата і

горить Вічний вогонь.

Минула війна зобов'язує сучасників в ім'я справедливості пам'ятати про всіх, хто причетний до визволення України. Мова йде не лише про добре відомий і безперечно вирішальний внесок Червоної армії, радянського тилу, але і учасників національно-визвольного руху, які боролися, гинули у сталінських таборах і нацистських катівнях саме за незалежність України. Українці, потрапивши у страхітливі жорна Другої світової війни, часто боролися за свободу під різними прапорами. Але в цілому, український народ сприйняв нацистську агресію як загрозу своєму існуванню, і Друга світова війна стала для нього визвольною, справедливою, вітчизняною.

Список використаних джерел:

1. Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війні (1939-1945 рр.). Т.12. - К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. - 359 с.
2. Денисенко Г.Г., Денисенко О.А. Визволення Києва у пам'ятках історії та культури // Краєзнавство. - 2006. - №1-4.- С.76 -85
3. Муковський І.Т., Лисенко О.Є. Звитяга і жертвність. Українці на фронтах другої світової війни. - К.:Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України», 1997. - 459 с.
4. Волковинський В.М., Шаталіна Є.П.. З історії спорудження перших пам'ятників героям Великої Вітчизняної війни на Україні // Укр. іст. журнал. - 1975. - № 7. - С. 111- 118.